

**14 ŞUBAT 1909 HÜKÜMET KRİZİ ÖNCESİNDE:
“İNGİLİZ GÖZÜYLE OSMALI HÜKÜMETİ VE MECLİS-İ
MEBUSAN”**

**“ACCORDING THE ENGLISH, OTTOMAN
GOVERNMENT AND MECLIS-I MEBUSAN BEFORE
GOVERNMENT CRISIS IN 14 FEBRUARY 1909”**

Yaşar ÖZÜÇETİN*

Sıddık YILDIZ**

Özet

İngiliz Büyükelçisi Sir Gerard Lowther'in 1908 Yılı Türkiye Raporu'nda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne bakışı ve bu bakış çerçevesinde; 1909 yılı Ocak ayı içerisinde görevde bulunan Kâmil Paşa Hükümeti'nin üyeleri, 1908 yılı seçimlerini takiben oluşan, Meclis-i Mebusan'ın önde gelen üyeleri hakkında İngiliz gözü ile genel bir değerlendirilmesidir.

Bu bilgilerin İngiliz Büyükelçisi Sir Gerard Lowther'in kaleminden çıkması, İngiltere'nin Osmanlı Hükümeti ve Meclis-i Mebusan'ı hakkında neler düşündüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, İngiltere'nin Osmanlı Devlet adamları hakkındaki görüşleri.

Anahtar Kelimeler: Kâmil Paşa Hükümeti, Meclis-i Mebusan, Osmanlı Hükümeti, Ahmet Rıza Bey, Hüseyin Hilmi Paşa.

Abstract

In the report of England Turkey 1908, Ambassador Sir Gerard Lowther said the opinion of England about Ottoman Empire and in the frame of this opinion, an evaluation on the Government members of Kamil Paşa which can in the staff in the month of January 1909 was made by an English age. Separately, some knowledges about major members of national assembly were given after the selections.

* Ahi Evran Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

** Tarihçi, Araştırmacı.

This knowledge were being Sir Gerard Lowther's knowledge makes clear that what England thinks about Ottoman Government and the national assembly. In this way we can see England's opinions about Ottoman Government clearly.,

Key Words: Kâmil Paşa Government, National Assembly, Ottoman Government, Ahmet Rıza Bey, Hüseyin Hilmi Paşa.

Giriş

İkinci Meşrutiyet, Rumeli ve Makedonya Dağlarında başlayan bir hareket sonucunda başarıya ulaşmış olsa bile, iktidarın merkezi hala İstanbul'dur. İttihat ve Terakki Cemiyeti gerek iktidarı ele geçirecek kadrolardan yoksun oluşu ve gerekse halen halkta ve devlette saygınlığını etkin bir şekilde muhafaza eden II. Abdülhamid'in varlığından duydukları korku nedeni ile cemiyet merkezlerini hala Selanik'te tutmaktaydılar¹.

23 Temmuz 1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti marifeti ve zorlaması ile Meşrutiyet'in ikinci kez yürürlüğe sokulması devlet yönetiminde bir değişikliğe yol açmadığı görülmüştür. Binaenaleyh, Meşrutiyet'in ilk hükümetini kuran Said Paşa, II. Abdülhamid tarafından daha önce 6 kez; 1 Ağustos'ta ise 7. defa Sadaret makamına getirilmiştir. Said Paşa getirildiği bu Sadaret makamında ancak 4 gün kalabilmiş ve 5 Ağustos'ta Sadareten istifa etmiştir². II. Abdülhamid'in Said Paşa'yı birçok kez tercih etmesinin nedeni ise; dürüst ve çalışkan olması, rüşvet almaması, jurnallere meyletmemesi, zeki ve çabuk kavrayan bir yapıya sahip olması gibi kişisel özellikleri sıralayabiliriz³.

Said Paşa'nın istifası sonrasında, Kıbrıslı Kâmil Paşa Sadaret makamına getirilmiştir⁴. Kâmil Paşa, Sadaretinin ilk aylarında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile

¹ Alkan, Ahmet Turan, İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, Ufuk Kitapları. İstanbul., 2001. s. 107–108.

² Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, k. 2, TTK Yayınları. Ankara, 1983. s. 71–76.

³ Çevik, Zeki, “II. Abdülhamid Dönemi Bir Bürokrat Portresi: Sadrazam (Küçük) Mehmet Said Paşa ve Reformları”, CIEPO-16 "The Plurality and Religious Dimensions of Ottoman Culture: The Case Ottomans", Symposium, university of Warsaw, Varşova, Polonya, 14-19 Haziran 2004. (makaleye http://w3.balikesir.edu.tr/~zcevik/kucuk_said_pasa.php 11 Ağustos 2007; saat 14:00'da ilgili siteden ulaşılmıştır.)

⁴ Bayur, C. I, a.g.e. s. 83. Ali Cevat Bey ise bu tarihi 6 Ağustos olarak belirtmektedir (Hicri: 9 Recep 1326 – Rumî: 27 Temmuz 1924), Ali Cevat, İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi; II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi, (Haz.: Faik Reşit Unat), TTK Yayınları. Ankara, 1991. s. 8; ayrıca bkz, Turfan, M. Naimi, Jön Türklerin Yükselişi, (Çev: Mehmet Moralı), Alkım Yayınları. İstanbul, 2005. s. 183. M. Zeki Pakalın, Sicilli-i Osmani Zeyli, C. 10, TTK Kütüphanesi. Yer No: Y 0782, s. 2549.

iyi ilişkilerde bulunmuş; hatta İttihat ve Terakki Cemiyet'nin Kâmil Paşa'yı desteklediğini belirtir bir yazı, Viyana'da çıkan Fremdenblätt Gazetesinde yayınlanmıştır⁵.

Kâmil Paşa ile İttihat Terakki Cemiyeti'ndeki bu yakınlaşma bir süre sonra yerini gerginliğe bırakmıştır. Bu gerginliğin temel nedeni, Cemiyetin, Hükümet işlerine karışmaya kalkışmak istemesi olmuştur. Daha açık bir ifadeyle; Cemiyet'in, Kâmil Paşa Hükümeti'ne karşı, 'gayri mesul bir ihtilal komitesi' gibi devlet işlerini el altından idare etmeye kalkışmış olmasıdır⁶. Kâmil Bayur bu çekişmenin şahsi değil siyasi olduğu değerlendirmesini yapmaktadır⁷. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üzerinde hükümet sorumluluğu bulunmamasına rağmen, daha ilk günden itibaren hükümet işlerine karışması, hükümet üyelerinin ve memurların atamalarında sık sık telkinlerde bulunması Kâmil Paşa'yı rahatsız etmiştir. Fakat Kâmil Paşa buna rağmen, Cemiyete karşı sabır göstermeye çalışmıştır⁸. 1908 yılı Ocak ayına gelindiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Kâmil Paşa'nın aralarının pek de iyi olmadığı açıkça görülmeye başlanmıştır. İsta 1909 yılı Ocak ayında Cemiyet ile Kâmil Paşa arasındaki bu çekişme sırasında İngiliz Büyük Elçisi tarafından İngiltere'ye sunulan yıllık raporda Hükümet üyeleri hakkında ve Meclis-i Mebusan üyeleri hakkında bilgiler verilmiştir. İngiliz gözü ile kaleme alınmış bu raporda, Kâmil Paşa Hükümeti'nin Üyeleri ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın göz önünde olan simaları hakkında ilginç bilgiler verilmektedir. Aşağıda orijinal metninden çeviri ile sunduğumuz ve içeriğinde hiç bir değişiklik olmayan gözlemler, bazı araştırmacıların dikkatini çekerek yeni bir araştırma konusu olabileceği kanaatindeyiz.

1- Ocak 1909'da Osmanlı Hükümeti ve Başlıca Türk Politikaçıları

Kâmil Paşa (Baş Vezir): 5 Ağustos 1908'de 3. kez Baş Vezirliğe atandı ki en uzun memuriyet süresi, Sir William White'nin İstanbul Büyükelçisi olduğu 1885 ve 1891 yılları arasındaki 6 yıldır. Bir Kıbrıslı olan Ekselansları 77 yaşında olduğu ileri sürülse de 80'in üzerinde olduğu kesindir.

Elli yıl kadar önce İngiltere'ye gitmiş, burada İngilizce öğrenmiş, ayrıca bu ülke ve kurumlarına duyduğu hayranlık sonucunda İngiliz Dostu olarak ün

⁵ Gazete haberinde, Genç Türk Komitesi, Kâmil Paşa'ya emn ü itimadı ber-devam olup; Kâmil Paşa'nın şimdiye değin ibraz ettiği faaliyetten memnun olduğunu" beyan ettiğini yazmaktadır. BOA, Fon Kodu: Y.EE... KP, Dosya No: 32, Gömlek No: 3183.

⁶ Bayur, Hilmi Kâmil, Sadrazam Kâmil Paşa – Siyasi Hayatı –, Sanat Basımevi. Ankara, 1954. s. 292; Sina Akşin ise, "İttihat ve Terakki, iktidarı ele almamakla birlikte, denetleme iktidarını ciddi olarak benimsenmişti" demek suretiyle bu bilgiyi desteklemektedir. Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İmge Kitabevi. İstanbul, 2003. s. 162.

⁷ "Kâmil Paşa ayrıca Cemiyete karşı büyük bir müsamaha ve anlayışla hareket etmiş ve onun, müdahale ve tazyiklerine tahammül etmiştir.", "İşte iki tarafın arasının açılması meselesi, son tahlilde, şahsî sebepten değil, memleket idaresi tarzına verilecek veçheden doğmuş bulunduğunu kolayca anlaşılır", Kâmil Bayur, a.g.e., s. 292-293.

⁸ Armaoğlu, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789–1914, TTK Yayınları. Ankara, 1999. s. 605.

kazanmıştır. Daha sonra 7 yıl kadar Mısır’da kalmış ve Hidiv Abbas Paşa’ya yardım etmiştir. Sonrada oğlu İlhami Paşa ile İstanbul’a dönmüştür. Kudüs Büyükelçisi ve Halep Valisi olarak bir çok defa Türk Hükümeti adına çalışmıştır. Halep Valisi olduğu dönemde, İngiliz Konsolosu Bay Henderson ile büyük anlaşmazlıklar yaşamış ve sonuçta her ikisi de görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. 1880’de Evkaf (Evcaf) Bakanı⁹, Bulgaristan’ın Doğu Rumeli’yi işgal ettiği 1885’te ise Baş Vezir idi¹⁰. Baş Vezirliği süresince Drummond Wolff Antlaşması doğrultusunda Kıbrıs Sorunu’nu çözmek için uğraşmıştır. Onun politikasının genel eğilimi, İngiltere gibi, Üçlü İttifak’a eğilim ve Rusya’ya derin bir güvensizlikte ibaretti. 1895’te¹¹ Ermeni Katliamı süresince ve hemen sonrasında acilen bir seri akılâne ve enerjik ölçütler getirdiği için yeniden göreve çağırıldı. Fakat imparatorluğa karşı radikal reform yanlısı tavırlarından dolayı bir ay içinde hemen kovuldu. Çok kısa bir süre sonra bir devlet gemisi ile İzmir’e Vali olarak gönderildi¹² ve orada saray ajanları tarafından gözetlenerek yarı sürgün bir şekilde 1906’ya kadar görev yaptı. Kamil Paşa’nın yabancı güçlerle birlikte Sultan’ın otoritesini yıkmak ve İzmir Bölgesi’nde Mısır Kanunları doğrultusunda ayrıcalıklı bir vilayet yaratma entrikalarına Sultan’ın genellikle göz yumduğu iddiaları yüzünden, Rodos’a çıkmak için görevlendirildi¹³. Bu adaya varmadan öldürülebileceği şüpheleriyle, Sultan’dan sessizce İstanbul’da ikamet etme ve herhangi bir il görevine zorla gönderilmeme garantisi alana kadar İngiliz Konsolosluk’una sığındı. Kendisinin de bir kurbanı olduğu, Ferit Paşa’nın kovulması gibi entrikaları Sultan’a anlatma görevini aldı¹⁴. Meşrutiyet’in

⁹ Kâmil Paşa’nın Evkaf Nazırlığı’na getirilme tarihini Zeki Pakalın, 8 cemaziyelahir 1297 (18 Mayıs 1880) olarak vermektedir. Bkz, Pakalın, a.g.e., C. 10, s. 2545.

¹⁰ 15 zilhicce 1302 (25 Eylül 1885), 26 Muharrem 1309 (1 Eylül 1891) tarihinde Sadaretten arz edilmiştir. bkz, Pakalın, aynı eser, s. 2546.

¹¹ Kâmil Paşa 13 rebiyülahir 1313 (3 Ekim 1895) tarihinde ikinci kez Sadaret makamına atanmış, ancak 19 Cemaziyellevvel 1313 (6 Kasım 1895) tarihinde azledilmiştir. Bkz, Pakalın, aynı eser, s. 2546-2547.

¹² 21 Cemaziyellevvel 1313 (11 Kasım 1895). Bkz., Pakalın, aynı eser, s. 2547.

¹³ Pakalın eserinde bu gözetim olayını şöyle açıklamaktadır: “Abdülhamid Kamil Paşa’ya karşı olan endişesini bir türlü teskin edemediğinden, valinin hal ü hareketini teccessüm etmek ve lüzumunda tevkifine karar verebilmek üzere, Ferik Tatar Şakir Paşa’yı da İzmir’e göndermişti. Fakat şu cihet şayan-ı dikkattir ki, Kamil Paşa, İzmir Valisi olur olmaz, Şakir Paşa’dan, evvel Sami Paşazade Hasan Beğ, vali muavini nasbedilerek, Kamil Paşa’yı takibe memur edilmişti. Mamafih Hasan Beğ’in bu vazifesinden dolayı Sultan Hamid’in hafiyesi mertebesine indirmek doğru olmaz, daha ziyade Hasan Beğ de, Kamil Paşa’ya karşı şahsi bir hususiyeti vardı. Abdülhamid bunlardan istifade etmek istediğinden Hasan Beğ’i İzmir Vali muavini tayin etmişti.”, Pakalın, aynı yer.

¹⁴ Pakalın eserinde bu konu hakkında şunları yazmaktadır: “Sultan Hamid’in Rodos’da ikametine dair iradesi üzerine İngiliz konsoloshanesine sığındı. İstanbul’da oturması hakkında Padişah’tan aldığı teminat üzerine konsoloshaneden çıkıp 27 Zilkade 1324 (12 Ocak 1907) da mabeyn başkatibi Tahsin Paşa hatıralarında İzmir valiliğinden azliyle konsoloshaneye sığınması hadisesi için şu tafsilatı vermiştir. “ Ferid Paşa (sadrizam) bir taraftan İzmir valisi Kamil Paşa ile hasb-i hal yollu muharebede bulunarak saraya dair bir takım imalarda bulunur, diğer taraftan Kamil Paşa’nın ahval ve hareketi şüpheli dai olduğunu ve İzmir’de bırakılması münasip olacağını ikide bir arz eder durur. Esasen hünkarda bu fikirde idi. Kamil Paşa’nın İngilizlere fart-ı temayülü Sultan Hamid’in insilab-ı emniyetini muceb olmuştu. Ferid Paşa bu ciheti de bildiğinden Kamil Paşa’nın aleyhindeki ihbarı ile padişahın efkar ve temayülâtını büsbütün okşamakta idi. Nihayet Sultan Hamid

Temmuz'da yeniden kabul edilmesinden önce son olarak Küçük Sait Paşa'nın Kabine'sinde, bir nevi Baş Vezir yardımcısı olarak, sandalyesiz bakanlık yaptı. 12 gün kadar sonra, 5 Ağustos'ta¹⁵ Sait Paşa hüküm süren kaos ve kargaşa ortamına karşı daha fazla kürek çekemedi ve istifa etti. Ülke 5 aydan beri ihtilal acıları çekmekteydi. Balkanlar'da ve Girit'te iç karışıklıklar vardı. Tüm bunlara rağmen Parlamento'nun başarılı açılışına kadar ülkesinin çok becerikli bir şekilde yönlendirmeyi başardı.

Kamil Paşa, modern ve akıcı Yunanca ve Arapça bilgisi ve Türkçe'nin yanı sıra oldukça iyi derecede Fransızca ve İngilizce konuşur, ilerlemiş yaşına rağmen o, çok hareketli ve özellikle de iç yönetimde soğukkanlı karar verme yetkisine sahip birisidir. Onun ağzı sıkı, onurlu ve güven veren karakteri onu Doğulular arasında nadir olan bir makama taşımıştır. İnatçılık derecesindeki kararlılığı ile imparatorluğun atlattığı fırtınalardan geçebilmiştir.

Şeyhülislam: Bakınız 1906 Yıllık Raporu.

Tevfik Paşa (Dışişleri Bakanı): Bakınız 1906 Yıllık Raporu.

Gabriel Efendi (Halkla İlişkiler Bakanı): Bakınız 1906 Yıllık Raporu s. 31.

Hasan Fehmi Paşa (Meclis Başkanı) : Bakınız 1906 Yıllık Raporu.

Refik Bey (Adalet Bakanı): Ününü başarıyla bir avukat olmasıyla kazanan, Bursa bölgesinden bir Türk'tür. Liberal görüşlü bir kişidir ve önerileriyle Adalet Bakanlığı'na atanmasını sağlayan Genç Türkler (İttihat ve Terakki Cemiyeti) ile bağlantılı olarak uzun süre çalışmıştır.

Hüseyin Hilmi Paşa (İçişleri Bakanı): Son yıllarda Makedonya Genel Müfettişi olarak tanınan, Midilli Adası'nda doğmuş bir Türk'tür. 55 yaşında olmasına rağmen Türkçe'nin yanı sıra akıcı bir şekilde Arapça, Yunanca ve Fransızca da konuşabilmektedir. 15 yıl kadar önce Hicaz Demiryolu Hattındaki Kerak (Maan)'da Büyükelçi iken, hem bölgeyi hem de orada yaşayan göçebeleri geri istediği için tanınmış ve Sultan'ın dikkatini çekmiştir. Sonra'dan Adana

Kamil Paşa'yi İzmir'den kaldırıp daha emin bir mahalde ikamet etmeğe karar verdi. Fakat bu kabil icraatını res'en yapamayıp resmi makamların istizanı üzerine yapmak, yani mesuliyeti hiç üzerine almayıp icabında (Bab-ı Ali öyle münasip görmüş, ben de tasdik ettim) diyebilecek pürüzsüz bir vaziyete çekilmek Sultan Hamid'in öteden beri dikkatle uyguladığı bir siyaset olduğundan Kamil Paşa'nın Rodos'a ikamete memur edilmesini de Bab-ı Ali'den bir tezkire ile istizan ettirdi. Ferid Paşa böyle bir tezkire takdimi için kendisine verilen emri derhal infaz etti. İrade çıktı. Kamil Paşa'ya tebliğ olundu. Fakat Kamil Paşa Rodos'a gitmemek için İzmir'deki İngiliz konsoloshanesine kaçtı. Paşa'yı konsoloshaneden çıkarmak için bir çok muhaberat cereyan etti. Kamil Paşa kuvvetli teminat verilmedikçe konsoloshaneden çıkmağa muvafakat etmiyordu. Nihayet istediği teminat verildi ve konsoloshaneden çıktı." Pakalın, aynı eser, s. 2547-2548

¹⁵ Pakalın bu tarihi 9 Recep 1326 (7 Ağustos 1908) olarak vermektedir. Bkz., Pakalın, aynı eser, s. 2549.

Valiliği'ne atanmış, fakat Avusturyalı Posta Müdürünü keyfi olarak hapsediği için, Avusturya Hükümeti'nin ısrarı ile kovulmuştur. Daha sonra 7 yol Yemen Valiliği yapmıştır. Saray'ın emirleri ve birazda kendi inisiyatifi doğrultusunda, yerli Araplarla sürtüşmesine neden olan şiddetli reformlar ileri sürdü ve sonunda Ona saldırıldı. Oradaki görevi boyunca ve özellikle onun tahrikleri sonucunda, Aden Protektora'sına defalarca saldırılar oldu. Bunlarda Addarega Olayı ve son sınırlamaların başlamasına zemin hazırladı. O kararlı bir kişiydi, yorulmak bilmez bir çalışandı ve hoş tavrın ardına gizlenmiş muhteşem bir hırsa sahipti. Yıllarca eski saray yönetiminin güdümünde olan biriydi (sarayın eğilip bükülebilir bir maşası oldu). Bu nedenle Genç Türkler Komitesi'nin (İttihat ve Terakki Cemiyeti) tam güvenini kazanamadı. Onun hakkındaki söylentilere rağmen İçişleri Bakanlığı'na atanmadan önce onlara tatminkar teminatlar verildi ve O, o dönemde Kamil Paşa'nın Baş Vezirlikteki en büyük varisi idi.

Ali Cevat Bey (Sultan'ın Baş Sekreteri): 50'li yaşların üzerinde, Tekel'in sadık bir çalışanı olan, iyi derecede Fransızca bilen, 20 yıl kadar bir süredir de Sultan'ın özel sekreterliğini yapan birisidir. O Saray entrikalarına karışmamasıyla, liberal görüşüyle ve para konularındaki dürüstlüğü ile tanınmıştır. Ancak bazılarına göre tavırlarındaki açıklığa rağmen güvenilmez gelmiştir. Dış dünya (halk) ile son derece güvenilmez Sultan ile arasında resmi iletişim kurmak zor bir görevdir. Özellikle Millet Meclisi'nin Sultan'ın konuşması olayında ve saraydaki Meclis ziyafetinde görevini çok iyi yapmıştır. Amacının halk ile Padişah arasındaki güveni yeniden kurmak olduğunu iddia etmiş ve eğer görevinde başarısız olursa istifa edeceğini açıklamıştır. O Müslüman bir ilahiyatçıdır ve açıkça ılımlı yaklaşımdan bağımsızdır.

Arif Paşa (Denizcilik Bakanı): İngiliz subay ve zanaatçılarının Türk Deniz Kuvvetlerini yeniden düzenlediği Kırım Savaşı'ndan sonra Denizcilik Bakanı olan Ateş Mehmet Paşa'nın oğludur. 25 yıl kadar bir talim gemisi ile Bombay ve Basra Körfezi'ne gidişinin dışında hiç deniz yolculuğu tecrübesi yoktu. Despotluk dönemlerindeki görevini, bu nedenden dolayı acı çekmesine rağmen, liberal görüşlerini açıklıkla ifade etmesine borçludur. Temmuz'da Meşrutiyet'in yeniden canlandığı günlerde Deniz Kuvvetlerini, Saray'a karşı halk yanlısı olmaya zorlamıştır. O çok dürüst, iyi niyetli ve İngiliz yanlısı bir kişidir. Hiçbir Avrupa dili konuşmaz.

General Rıza Paşa (Savaş Bakanı): 50 yaşın üzerinde ve 3 yılını Almanya'da çalışarak geçirmiştir. 1903'te Rusya Konsolosu bir nöbetçi tarafından öldürülüp, Rus Elçiliğinin isteği ile olay ört bas edildiğinde Manastır Valisi idi. Arap İsyanı sırasında Yemen'de Ordunun başında idi. Suriyeli Arap askerleri ve yetersiz askeri malzemeyi bildirerek, cepheden saldırı politikasına engel olmaya çalıştı ancak sadece tehlikeye atmayı başarabildi. Saray tarafından hükümsüz bırakılmasına rağmen, Suriyeli askerlerin yerli Araplarla çatışması ve Onu Sana'yı, İmam'ın askerlerine teslim etmeye zorlayan bir dizi felaket konusundaki tahminleri istemese de doğru çıktı. Teslimiyetle gözden düştü ve rezil oldu. Fakat sonradan

Medine yolundaki Hicaz Demiryolu Müdürlüğünü elde etti ve ihtilal zamanında merkezi Edirne olan II. Kolordu Komutanlığına atandı. Popüler Savaş Bakanı Ragıp Paşa'nın ani ölümü sonucunda, Ali Rıza Paşa, Onun varisi olarak seçildi. Temmuz ve yıl sonundaki ihtilaller arasındaki zor koşullarda sürekli bir memnuniyet sağladı. Yeni görevinde üstün başarı sağladı ve bir savaş makinesi olarak Türk ordusundaki gelişmeden büyük ölçüde o sorumlu idi. Zeki, çabuk, cana yakın; Fransızca ve Almanca'yı oldukça iyi konuşan birisiydi.

Şemseddin Bey (Evkaf Bakanı): Çerkez kökenli, 50 yaşlarında, edebiyat eğitimi almış, aynı zamanda Arapça ve Farsça'da bilgili birisi idi. Yıllar önce Dışişleri Müsteşar Yardımcılığı ve Van'da Valilik yapmıştır. 12 yıl kadar önce Mücahitlerle iyi ilişkiler kurduğu Tahran'da Osmanlı Büyükelçiliği yapmıştır. Mücahitler özellikle Safiizim öğretilerinden etkilenen insanlardı. Onun İran'daki politikası büyük ölçüde Sultan Abdülhamid'in etkisiyle, İranlı Din Adamlarını etki altında bırakarak Şii ve Sünni dinleri arasında herhangi bir anlaşmazlık olmamasını sağlamaktı. Nihai hedefi bütün Müslümanların birleşmesiydi ve İslam'ın iki bölümü arasındaki keskin ayrımcılığın yoğunluğunu azaltmada keskin bir başarı sağladı. Geçen yıl hala Türkiye'de despotizm hüküm sürerken, Tahran'daki yabancı temsilciler Şah'a Anayasal Sistem için baskı yapıyorlardı. Şemseddin Bey sonraki bu tanımların bazılarında bulundu ve sonuçta Abdülhamid tarafından geri çağırıldı. Ve Türkiye'de Anayasa'nın ilanından kısa bir süre sonra Liberaller tarafında şimdiki görevine atandı.

Raif Paşa (Gümrük Müdürü): Raif Paşa şimdiki Türk Borsası'nın en ilginç figürlerinden birisidir. 70 yaşın üzerinde ve Arnavut kökenlidir. Büyükbabası Arnavut Mehmet Ali Paşa'ya Mısır'da eşlik etmiştir. Girit Adası İbrahim Paşa tarafından alındığında, babası Girit'te Gümrük Müdürü idi. Sonraları Tuna Şehri olarak bilinen Bulgaristan'a Vali olduğunda Mithat Paşa'ya bağlı idi. Daha sonra onun gizli sekreteri oldu. Bağdat'ta Mithat Paşa'ya eşlik etti. Daha sonra buranın Valisi oldu ve Beyrut Mutasarrıfı olarak görev yaptı. Sonradan Halkla İlişkiler Bakanı oldu ki bu bazıları tarafından gözden düşme, sürgün ve ölüm döneminde Mithat Paşa'ya tam olarak sadık olmamasının bir alameti olarak görüldü ki bu tez tamamıyla asılsızdır. Raif Paşa daha sonra Gümrük Genel Müdür olmuş, ancak gümrükte Saray'ın emirlerine uyup hesapları tahrip etmeyi inatla kabul etmeyince Halep'e yarı sürgün gönderilmiştir. Amerikan Katliamından sonra meydana gelen kargaşa döneminde Halep'e vardı. Fakat 6 yıl kadar görev yaptığı bölgede kısa sürede sükunet ve güveni sağlamayı başardı. Saray'ın direktiflerine uymadığı ve yıllarca eski rejime karşı şüpheli ve işsiz olarak kaldığı için kovuldu. Bir yıl kadar önce yeniden Gümrük Genel Müdürlüğü'ne atanmasına rağmen son birkaç ay içinde 2 kez istifasını sundu. Ancak Baş Vekil'in özel ricasıyla teklifi kabul etti. O, bağımsızlığına düşkün, açık görüşlü ve Türklerde pek az görülen bir iş yeteneğine sahipti.

Fethi Bey (Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı): 50 yaşlarında Suriyeli bir Katolik'tir. Lübnan Valisi Yusuf Paşa'nın kardeşi ve Paris Osmanlı Büyükelçisi Naum Paşa'nın kayınbiraderidir. Kariyerini Dışişleri Bakanlığında ve konsolosluk görevi ile tamamlamıştır. Bakanlık işlerinde tecrübelidir ve zekidir. Aynı zamanda da iyi derecede Fransızca yazar ve konuşur.

Küçük Said Paşa (Senato Başkanı) : lakabı “Küçük” yada “Kısa” Said Paşa'dan anlaşılacağı üzere kısa boyludur. 70 yıl kadar önce doğduğu Erzurum'un dahi Türklerindedir. 38 yılı aşkın süren saltanatında 7 defa Baş Vezir olmanın sanından hoşlanmıştır. 1882-1885 yılları arasındaki 3 yıl boşluk hariç, birkaç ay veya daha kısa bir sürede görevinden ayrılmıştır. O dönemde de Abdülhamid'in geçici Baş Vezirliğini yapmıştır. Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin kesildiği veya baskı yaptıkları dönemde Türkiye'nin sahip olduğu en mükemmel ve aydın Baş Vezirlerinden birisidir. Sultan bir kural olarak onu, sahip olduğu tarafsız Türk dehası ile çoğunluk tarafından Türk hassasiyetinin arttığı kriz dönemleri ile başa çıkmakta kullanırdı. Batılı bir gözle bakılırsa O, oldukça yavaş ve tavırlarında gerici birisiydi. Saray'da Sultan'ın ilk katiplerinden birisi olmaktan haşlanırdı. Bir yönden de Saray'ın despotluk rejimini benimsemiş oldu. Ancak her zaman da Sultan'ın yöntemlerine uyum sağladığı söylenemezdi. Öyle ki, bu dönemlerde Sir Philip Currie'in Konsoloslğu döneminde Sarayın zulmünden İngiliz Konsolosluğu'na sığınmak zorunda kalmıştı. Sultan'dan başkentte dokunulmaz olarak kalma ve görevi kabul için zorlamama garantisi aldıktan sonra konsolosluktan ayrıldı. Bu girişime Sultan tarafından sadakatle uyulmasına rağmen, Sait Paşa yanındaki evinde ajanlar tarafından çok yakından takip edildi ve gözlemlendi.

b) Osmanlı Millet Meclisi'nin Seçkin Üyelerine Dair Bazı Notlar

Ahmet Rıza Bey (Millet Meclisi Başkanı): İran Şah'ı Nasreddin'e bağlı olan Sultan Abdülaziz'in yaveri “İngiliz Ali Bey” isminde birinin oğluydu. Ali Bey, Sultan Abdülaziz'in ölümünden sonra Anadolu'nun güney kıyısındaki Antalya'ya sürgün gönderildi. Karısı Macar kökenliydi. Oğulları Ahmet Rıza, Halkla İlişkiler Bakanlığına girdi ve daha sonra Bursa Bölgesinde Vekil oldu. Okullardaki çalışmaların Liberal yönlerini savunan bir risale yazarak Saray'ı kızdırdı ve 20 yıl kadar önce Paris'e kaçarak “Meşveret” isimli kitabı yayınladı. “Hamidian Rejimi”ne karşılığında dolayı Saray'ın çeşitli girişimlerine ve Paris'teki Osmanlı Büyükelçisine rağmen varolmak için mücadele etti. O, amacında yalnızdı ve gerçekte çok dürüst bir adamdı. Osmanlı Parlamentosu'nu yönetecek gerekli yeteneğe sahip olmasına rağmen bir çoğu ona şüphe ile baktı.

Mehmet Talat Bey (İlk Başkan Yardımcısı): Rumeli Bölgesi'nden 40 yaşın altında Yunanca ve Bulgarca konuşan bir Türk'tür. Sessiz birisi olmasına karşın, fiziksel ve beyinsel açıdan çok enerjik birisidir. Aynı zamanda da Türkiye Birlik ve Girişim Komitesi sekreteriydi.

Ardisti Paşa (İkinci Başkan Yardımcısı): Başkan yardımcılarında birinin Hıristiyan olmasının uygun olduğu düşünülür, bu nedenle de tecrübesine, uzlaştırıcı karakterine ve hukuk eğitimine bakılarak Ardisti Paşa seçildi. Kariyerini Adalet Bakanlığı'nda yapan bir Yunanlıdır ve birkaç yıl Sivas'ta Vali Yardımcısı olarak çalışmıştır.

İsmail Kemal Bey (Berat ve Arnavutluk Vekili): O, belki de Osmanlı Parlamentosu'nun en ünlü üyesidir ki, başkanlıkta etkili bir görevi olmamış olsaydı bile etkin bir rol oynardı. O, bir Arnavut'tur ve şu anda 60 yaşına yaklaşmıştır ve 10 yıl kadar önce Avrupa turundan dönmüştür. Yıllar önce Devlet Meclisi Üyesi iken defalarca Sultan'a Saray rejiminin imparatorluğu hızla çökerttiğini ve ona göre bu çöküşü ancak Anayasal metodların durdurabileceğine dair raporlar yazdığı için gözden düşmüştür. Sultan, ondan kurtulmak için Berberistan'da Linya'ya (Batı Trablus) Vali olarak atamış ve onu bir devlet vapuru ile gönderme amacını açıklamıştı. İsmail Kemal Bey, bu amacın sürgün görevine varmadan öldürülmek olduğunu duymuş ve gemideki iki oğlu ile birlikte İngiliz Konsolosluğu'na sığınmıştı. Oradan da yabancı bir gemiye geçerek kaçtı. O bir Arnavut zekasına ve çok güçlü bir karaktere sahipti. İyi derecede Fransızca konuşurdu ve Liberal rejimle yönetilen ülkesine büyük hizmetleri olmuştu. Aslında hiçbir özel servet edinmemiş, hatta para konusundaki gevşekliğinden dolayı da düşmanları tarafından ayıplanmıştır.

Rahmi Bey (Selanik Vekili): 35'li yaşlarda, Selanik'in kayda değer mülk sahiplerinden, Birlik ve Gelişim Komitesi'nin sözü geçen üyelerinden ve bir süre de Selanik'te Genel Merkez Başkanlığı yapan Hepzi Bey'in oğludur. Çok enerjik, zeki, kararlı ve güçlü bir Türk milliyetçisidir ve Saray'a daha ziyade şuan ki Sultan'a ölesiye bağlıdır. Son zanlarındaki ününü, Saray'a giderek, Rahmi Bey ile Birlik ve Gelişim Komitesi tarafından hazırlanan Balkan Meclis Komisyonu'nun İstanbul ziyaretleri için hazırlanan eğlence törenini kabul etmeyen Baş Vezir Kamil Paşa'nın kovulmasını talep etmesine borçludur. Yeni Osmanlı Parlamentosu'nun Birlik ve Girişim Partisi'nde önemli kişilerden birisidir ve şu anki kabine yıkıldığında, İç İşleri Bakanlığına talip olduğunu belirtmiştir.

Cavit Bey (Selanik Vekili): Yahudi kökenli bir Selanik yerlisidir ve Selanik Sanat ve El İşleri Okulu Müdürü'dür. Bir yazar ve şairdir, üstü bir entelektüel zekaya sahiptir ve aynı zamanda da ekonomi ve finans alanında teknik yeterliliği olan tek Genç Türk olması ile ünlüdür. Sonraları da Osmanlı Millet Meclisinden nüfuz sahibi olmuştur.

Emmanuel Karasu (Selanik Vekili): O bir Yahudi'dir ve mesleği avukatlıktır. Üstün bir entelektüel zekaya sahip ve iradeli biridir. Birlik ve Girişim Komitesi'nin Selanik şubesinde beyin takımında bulunmuştur.

Hüseyin Cahit (İstanbul Vekili): Eski rejime bağlı bir okulun müdürü ve aynı zamanda yeni rejime bağlı "Tanin" gazetesinin editörüdür. Labouchère tarzında yetenekli bir yazardır ve Parlamento açılır açılmaz Kamil Paşa

Bakanlığı'na saldırmalarıyla ün kazanmıştır. Kamil Paşa'nın güven oylamasında müttefiki olarak oy kullanmasıyla hayal kırıklığı yaşatmıştır. Fakat hala birçok durumda Birlik ve Gelişim Komitesi Partisi'nin Temsilciliğini yapmaktadır.

Halijian Efendi (İstanbul Vekili): İyi eğitim görmüş bir Ermenidir. Emenice ve Türkçe'nin yanı sıra Fransızca ve İngilizce konuşabilir ve daha önceki Kamu Borçları İdaresi'nin (Duyun-ı Umumiye) hukuk müşaviri idi. İlmli, Türklerle birlikte çalışmayı isteyen ve Birlik ve Gelişim Komitesi'nin sayesinde seçilmiş biridir.

Zohrap Efendi (İstanbul Vekili): O bir Ermenidir ve geçmişte Ermeni devrimcilerle ilişkisi olduğundan şüphelenilen ünlü bir avukattır. Çok akıcı konuşur ve hazır cevaptır.

Cosmidi (Kozmidi) Efendi (İstanbul Vekili): Anadolu bölgesinden bir Yunanlıdır. Mesleği avukatlıktır. İlmli görüşlüdür ve Yunanlı Vekillerin iyi bir temsilcisidir. Aynı zamanda da bir Yunanlı için Türkçesi oldukça iyidir.

Dr. Rıza Tevfik (İstanbul Vekili): Bir doktordur ve eski rejimde liberal görüşleri ile bilinir. O bir Farmason ve Panteist'tir. Aynı zamanda lakabı “Filozof”tur. Anadili Türkçe'nin yanı sıra; Fransızca, Yunanca, İngilizce ve biraz da Almanca konuşur. Akılcı ve hoş konuşan ve asli rolü ırkçılık ile dini eğilim çekişmelerinin yaşandığı sulara yağ dökmek olan “Ev”de iyi bilinen bir filozoftur.

Süleyman Bostani (Beyrut Vekili): O tek Hıristiyan Arap Vekildi ve öğrenmeye istekli, geniş görüşlü, Anadili Arapça'nın yanı sıra Türkçe ve oldukça akıcı Fransızca ve İngilizce konuşabilen biriydi. Arapça bir çok eserin yazarıdır. Ayrıca bu dile bir Omirus çevrisi de yapmıştır. Odyssey Çevrisi'nin Butcher ve Lang'in İngilizce çevrilerine rakip olacak kadar iyi olduğu belirtilmiştir.

Şefik Bey El Muayyad (Şam Vekili): Arap Vekilleri Meclisinin lideridir. Aynı zamanda Sultan'ın sekreter yardımcısı İzzet Paşa ile dile düşen Şam'daki en eski Arap ailelerinden birinin üyesidir. Oldukça iyi Fransızca ve İngilizce konuşur ve yıllarca Saray'da tercüman olarak çalışmıştır.

Mustafa Asım Hoca (İstanbul Vekili): Liberal ve aydın görüşleri, iyi bir konuşmacı olması ve canayakın sesi ile belki de Osmanlı Parlamentosunun sarıklı 70 üyesinin en seçkinidir¹⁶.

Sonuç

İngiliz Büyükelçisinin kaleme aldığı bu raporda, Hükümet Üyeleri ve Meclis-i Mebusan Üyeleri hakkında ilginç tespitler yer almaktadır. Bu raporda

¹⁶ General Report on Turkey For The Year 1908, British Dokuments on Foreing Affaird: Reports and Papers From The Foreing Office Confidential Print, (Ed.:BOURNE, K. ve D. C. WATT),Part I, Series B, Volume 20, The Otoman Empire Under The Young Turks, 1908–1914, University Publications Of America, 1985, İnclosure Doc:22, s. 60-65.

dönemin devlet adamları hakkında İngiliz Büyükelçiliği'nin ve dolayısı ile İngiltere'nin sahip olduğu bilgi ve değerlendirmeler de önemlidir.

Bu çalışmada yer verilen Hükümet üyesi ve Meclisin diğer bazı üyeleri hakkında verilen bilgiler, Ocak 1909'dan sonra gelişen olayların, Osmanlı Tarihi için birhayli önem arz eden bu dönemin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

AKŞİN, Sina, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitapevi. İstanbul, 2003.

ALKAN, Ahmet Turan, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Ufuk Kitapları. İstanbul, 2001.

ARMAOĞLU, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789–1914, TTK Yayınları. Ankara, 1999.

BOA, Fon Kodu: Y.EE... KP, Dosya No: 32, Gömlek No: 3183.

BAYUR, Hilmi Kâmil, Sadrazam Kâmil Paşa – Siyasi Hayatı –, Sanat Basımevi. Ankara, 1954.

BAYUR, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, C. I, k. 2, TTK Yayınları. Ankara, 1983.

BRITISH DOCUMENTS ON FOREIGN AFFAIRS: Reports and Papers From The Foreign Office Confidential Print, (Ed.:BOURNE, K. ve D. C. WATT),Part I, Series B, Volume 20, The Otoman Empire Under The Young Turks, 1908–1914, University Publications Of America, 1985.

CEVAT, Ali, İkinci Meşrutiyetin İlâmı ve Otuzbir Mart Hadisesi; II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in Fezlekese, (Haz.: Faik Reşit Unat), TTK Yayınları. Ankara, 1991.

ÇEVİK, Zeki, "II. Abdülhamid Dönemi Bir Bürokrat Portresi: Sadrazam (Küçük) Mehmet Said Paşa ve Reformları", *CIEPO-16 "The Plurality and Religious Dimensions of Otoman Cultur: The Case Ottomanes"*, Symposium, universtiy of Warsaw. Varşova, Polonya, 14-19 Haziran 2004. (makaleye http://w3.balikesir.edu.tr/~zcevik/kucuk_said_pasa.php 11 Ağustos 2007;saat 14:00'da ilgili siteden ulaşılmıştır.)

PAKALIN, M. Zeki, Sicilli-i Osmanî Zeyli, C. 10, TTK Kütüphanesi. Yer No: Y/0782.

TURFAN, M. Naimi, Jön Türklerin Yükselişi, (Çev: Mehmet Moralı), Alkım Yayınları. İstanbul, 2005.